

L'Informe MacBride, vist en perspectiva

Ulla Carlsson

Nosaltres, els representants dels pobles del món, reunits a Ginebra del 10 al 12 de desembre de 2003, amb motiu de la primera fase de la Cimera Mundial sobre la Societat de la Informació, declarem el nostre desig i compromís comuns de construir una societat de la informació centrada en la persona, integradora i orientada al desenvolupament, en la qual tots puguin crear, consultar, utilitzar i compartir la informació i el coneixement, per tal que les persones, les comunitats i els pobles puguin assolir plenament les seves possibilitats en la promoció del seu desenvolupament sostenible i en la millora de la seva qualitat de vida, sobre la base dels propòsits i principis de la Carta de les Nacions Unides, respectant plenament i defensant la Declaració Universal dels Drets Humans. (Declaració de principis. La construcció de la societat de la informació: un repte mundial del nou mil·lenni)

Aquestes paraules prologuen el pla d'acció polític aprovat per la Cimera Mundial sobre la Societat de la Informació (CMSI), que va tenir lloc a Ginebra el desembre del 2003. No és la primera vegada que la comunitat internacional ha redactat un projecte per regular qüestions relatives a la informació i la comunicació en l'àmbit mundial. En les seves primeres dècades d'existència, les atribucions normatives de l'ONU i la Unesco estaven molt lligades a la protecció dels drets humans, però en la dècada de 1960 els avenços tecnològics en el camp de les telecomunicacions van posar

de manifest la necessitat d'una nova regulació internacional. Les qüestions relatives a la informació van adoptar una nova valència o càrrega política i el seu debat va girar cada cop més al voltant de la doctrina de la lliure circulació de la informació. La Guerra Freda va determinar les línies del front d'aquell període, però també va sorgir un nou front, el que separava el Nord del Sud. Es van formular demandes d'un nou ordre internacional de la informació i, el 1976, en el punt àlgid del debat, la Conferència General de la Unesco va assignar a la Comissió MacBride la missió d'analitzar els problemes que hi havia en el camp de la comunicació i de proposar solucions. Les autoritats internacionals i la comunitat diplomàtica van reconèixer el caràcter internacional dels mitjans de comunicació, les seves estructures, les seves visions del món i els seus mercats.

Avui, vint-i-cinc anys després, els avenços tecnològics han tornat a generar un debat sobre la necessitat d'una nova normativa internacional en matèria de comunicació, ara en el marc de la CMSI i en termes diferents als de la dècada de 1970. La ONU, la Unesco i la UIT són interlocutors en aquest nou escenari, on les qüestions relatives a la informació i la comunicació es debaten principalment en termes relatius a la *governança mundial*. Avui, com ahir, les qüestions relatives a la democràcia i el desenvolupament són eixos centrals i s'estan fent esforços per superar la divisió digital des d'una perspectiva Nord-Sud.

L'Informe MacBride: una fita en l'acalorat debat sobre el NOMIC

Els Països No Alineats van demanar un nou ordre internacional de la informació a mitjans de la dècada de 1970 com una ampliació de les demandes ja expressades d'un nou ordre econòmic mundial. Tot i que els països no

Ulla Carlsson

Director de Nordicom (Centre d'Informació Noruec de Recerca sobre Comunicació i Mitjans de Comunicació) de la Universitat de Goteborg. Suècia

alienats no eren una unitat en termes d'ideologia o sistemes politicoeconòmics i, a més, com a grup, presentaven tendències cap a un bloc i cap a l'altre, sí que van mantenir, amb tot, un front unit pel que fa a la qüestió del nou ordre internacional de la informació. Va ser mera casualitat que la demanda de reforma del sistema internacional de les comunicacions sorgís de les files del moviment no alienat. Un dels principals factors va ser el canvi tumultuós que s'estava produint en el mercat mundial del petroli. La crisi de l'OPEP, o crisi del petroli, del 1973 va fer esclatar la posició de domini quasi absolut que havien tingut els EUA durant més d'un segle i els Països No Alineats van aconseguir una posició de negociació sense precedents.

Després del 1973, ja no es tractava d'una qüestió d'alliberament nacional en un sentit estrictament polític i jurídic, ja que les aspiracions també es van ampliar als àmbits econòmic i cultural. Aquest fet va fer trontollar les relacions de poder existents. El nou ordre internacional de la informació descansava sobre quatre pilars, les *quatre D*: democratització dels fluxos d'informació entre països; descolonització, és a dir, autodeterminació, independència nacional, identitat cultural; desmonopolització, és a dir, imposició de límits sobre les activitats de les multinacionals de les comunicacions; i desenvolupament, és a dir, política nacional de comunicació, reforçament de les infraestructures, formació en periodisme i col·laboració regional (Nordenstreng 1984). Els mitjans de comunicació, sobretot les agències de notícies, eren el més important. Es va evidenciar una nova manera de veure el desenvolupament, recolzada sobre principis com ara: "el desenvolupament pressuposa autodeterminació i identitat cultural" i "els països receptors han de controlar l'ajuda que reben". Afegim-hi a tot plegat una perspectiva internacional i un compromís amb la cooperació regional.

Les queixes del Tercer Món i les demandes que va elevar a la Unesco d'un nou ordre internacional de la informació van generar una dura batalla que va arribar a un punt crític en la "Declaració sobre els mitjans de comunicació" a mitjan anys setanta. Just quan el conflicte al voltant d'aquesta declaració arribava al seu punt àlgid el 1976, es va convocar la Comissió MacBride perquè proposés principis per orientar els passos a seguir cap a un Nou Ordre Mundial de la Informació i de la Comunicació (NOMIC). La comissió –presidida pel polític i diplomàtic irlandès i premi Nobel

Sean MacBride– va presentar l'Informe final (*Many Voices, One World. Communication and Society, Today and Tomorrow*) just abans de la Conferència General de la Unesco del 1980.

Les grans diferències que havien caracteritzat els debats al llarg dels anys setanta també eren presents a la Comissió MacBride. Tenint en compte que estava constituïda per setze membres, en representació de diferents ideologies, diferents sistemes polítics, econòmics i culturals i diferents àrees geogràfiques, no va ser poca cosa que la comissió aconseguís arribar a un acord sobre tants punts. En el pròleg de l'Informe, Sean MacBride destaca que els membres "van assolir el que crec que és un grau sorprenent d'acord sobre les grans qüestions i en què les opinions semblaven irreconciliables" (p. xviii). Per les diferències dins el grup, l'Informe no ofereix cap proposta específica en relació amb els principis reguladors de la comunicació. Sí que ofereix, en canvi, un bon nombre de recomanacions i propostes destinades a crear un "ordre mundial de la informació i de la comunicació més just i més eficaç". Fins aleshores no s'havia redactat mai un document com aquest i després tampoc no s'ha fet res que s'hi pugui comparar en el món de la comunicació. La majoria dels que van fer comentaris sobre l'Informe, molts d'ells crítics, coincideixen a dir que és el document més minuciós que s'ha fet mai sobre el món de la comunicació (Hamelink 1980).

L'Informe de la comissió destaca que no tan sols és cosa dels països en via de desenvolupament fer tots els canvis necessaris, sinó de tota la humanitat, perquè, si no és així, no és possible aconseguir la llibertat, la reciprocitat o la independència en l'intercanvi de la informació arreu del món. La comissió va constatar la persistència dels desequilibris en els fluxos de notícies i informació entre els països i de les fortes desigualtats en la distribució dels recursos comunicatius. La comissió, per bé que amb disparitat de criteris, va veure en el domini de les multinacionals una amenaça contra la integritat cultural i la independència nacional i va coincidir en la necessitat d'un canvi perquè la situació actual era "inacceptable per a tothom" (*Many Voices, One World*, 1980, p. XVIII).

La comissió va mirar, sobretot, de trobar solucions per mitjà de les quals els països tercermundistes poguessin desenvolupar i reforçar la seva independència, l'autodeterminació i la identitat cultural. Van investigar vies per millorar

el funcionament de les agències de notícies internacionals i les condicions de treball dels periodistes. Algunes de les propostes més bàsiques es van centrar en la democratització de la comunicació, és a dir, en qüestions relatives a l'accés i la participació; "es va posar l'accent en 'el dret a comunicar' en tots els àmbits, internacional, nacional, local i individual" (*Many Voices, One World*, 1980, p. 265, 173).

L'Informe de la Comissió MacBride va ser un dels punts principals de l'agenda de la XXI Conferència General de la Unesco del 1980. Amb tot, per consell del director general, que es va veure sotmès a una gran pressió, les recomanacions de la comissió es van desestimar i es van arxivar entre la documentació preliminar del pla a mig termini de la Unesco per a 1984-1989. L'amenaça llançada pels EUA de retirar-se de la Unesco a causa del NOMIC va enterbolir la conferència. No obstant això, les recomanacions de la Comissió MacBride apareixien sovint en el debat i van influir indirectament en la formulació de la resolució de la Unesco sobre la Comissió Internacional d'Estudi dels Problemes de la Comunicació (4/19). Les seccions més concretes de la resolució tenien a veure amb el desenvolupament i l'assistència. Aquestes seccions es van reforçar encara més amb la creació d'un Programa Internacional per al Desenvolupament de la Comunicació (PIDC), fruit indirecte de la Comissió MacBride. La posició occidental es va veure reforçada. Els esforços per posar en pràctica una idea política en algunes de les recomanacions que quedar encallada i van prevaler les iniciatives d'assistència pràctica.

La Comissió MacBride va fer, sens dubte, una aportació important en estructurar l'àrea problemàtica, la qual cosa va fer possible elevar el nivell intel·lectual del debat. Els temes es van concretar a partir de les solucions que proposava la comissió, però van anar desapareixent de l'agenda internacional a mesura que apareixien un nou clima polític i les noves relacions de poder dels anys vuitanta. Si mirem enrere, la dècada de 1970 va representar un gran canvi que va fer inclinar la balança de la política i la ideologia cap a la interacció de les forces de mercat. Els anys seixanta van ser anys d'optimisme: les nacions benestants estaven en ple *boom*, les antigues colònies aconseguïen la seva independència i la fe en el govern i la tecnologia era molt sòlida. Els anys setanta van ser anys turbulents: les ideologies estaven en conflicte, els sistemes eren objecte

de crítica i es proposaven alternatives; les solucions col·lectives es van veure afavorides. Els anys vuitanta, en canvi, es poden considerar com una època de desregulació, comercialització, consumisme i solucions individuals. Els avenços es van veure molt lligats a l'acceleració d'un procés de globalització impulsat per la tecnologia.

L'aportació de la Comissió MacBride i la recerca en el món de les comunicacions

La manca de repercussions polítiques de les recomanacions de la comissió, contràriament al que s'esperaven els seus autors, va ser, lògicament, una decepció. L'Informe MacBride no era un document teòric, sinó les conclusions de la comissió a partir d'una recerca en el camp de la comunicació. El cas és que la comissió va demanar la col·laboració de molts especialistes externs de diferents disciplines per produir informes especialitzats sobre aspectes de la tasca de la comissió. Mai fins aleshores no s'havia fet una tasca d'aquesta magnitud. Els estudis eren des d'anàlisis conceptuals fins a informes estadístics, estudis de legislacions nacionals sobre mitjans de comunicació i bibliografies, presentats en gairebé cent publicacions. Si mirem enrere, un dels principals llegats de la comissió és l'articulació d'un tercer paradigma del desenvolupament.

La independència i la identitat cultural eren els principis clau en les recomanacions de la comissió. Es van fer explícits conceptes com ara l'accés i la participació. La comissió també va introduir l'àmbit local i la comunicació horitzontal en la reflexió sobre el desenvolupament. També es va insinuar la idea que les causes del subdesenvolupament s'havien de buscar tant en els països desenvolupats com en els països en via de desenvolupament. Les recomanacions de la Comissió MacBride, però, no eren del tot clares. Les ambigüitats eren força evidents en el tractament que la comissió feia de la tecnologia de la comunicació i el desenvolupament tecnològic. En aquest sentit, la reflexió de la comissió oscil·lava entre el paradigma de la modernització i el paradigma de la dependència. Amb tot, anaven prenent forma les línies d'un tercer concepte alternatiu del desenvolupament.

A principis de la dècada de 1980, entesos i especialistes

en desenvolupament van començar a parlar d'un *altre desenvolupament*. Aquest tercer enfocament es podria caracteritzar com una reacció contra el paradigma de la modernització i contra el paradigma de la dependència. Durant l'última dècada, bona part del treball d'aquest altre desenvolupament s'ha centrat en el concepte de *gran diversitat*. Aquí, el principi bàsic és que no hi ha un camí únic cap al desenvolupament, sinó que s'ha de veure com un procés integral, multidimensional i dialèctic, específic per a cada país. Per això, *desenvolupament* és un concepte relatiu, i cap societat ni cap part del món poden dir que en representin el model ideal. La importància donada a la gran diversitat també ha fet que es doni importància a una comunicació participativa que afavoreixi el canvi social (vegeu, per exemple, el treball de Servaes, Bordenave, Fair, Kivikuru, Jacobson, Kumar, Lie i White).

Els lligams entre aquest tercer paradigma del desenvolupament i el debat sobre el NOMIC i les idees implícites en la resolució de la Comissió MacBride són evidents. Conceptes com ara la independència i la identitat cultural es van fer un lloc en l'agenda internacional i van guanyar, per tant, acceptació política en l'àmbit conceptual. En la Comissió MacBride hi van participar sociòlegs, politòlegs, pedagogs, especialistes en mitjans de comunicació, etc., i això va garantir la inclusió de molts dels conceptes que serien recurrents tant en la teoria com en la pràctica en les dècades següents. És fa difícil, però, distingir entre la causa i l'efecte. És molt probable que la posició actual sigui el fruit dels intercanvis mutus entre regions, disciplines acadèmiques, experts, polítics, entre altres, que han tingut lloc gràcies al camí que va obrir la Comissió MacBride.

El corpus de la recerca que es va presentar en relació amb la Comissió MacBride es podria comparar amb un projecte exhaustiu de recerca multidisciplinària. Si comparem els dos processos, el de la CMSI destaca per la manca de fonament científic. De fet, és lamentable que la CMSI no hagi demanat la col·laboració d'investigadors de diferents disciplines i orígens geogràfics diversos per aconseguir un coneixement millor i més profund de la situació de la comunicació i dels mitjans, ja que està relacionada amb els fenòmens actuals de la globalització. Una iniciativa com aquesta reforçaria, sens dubte, la CMSI a l'hora de crear un entorn que afavorís la comunicació i els mitjans en un pla internacional.

De la Comissió MacBride a la CMSI

Moltes veus, un sol món resisteix el pas del temps. La seva lectura, avui dia, planteja moltes menes de reflexions. Alguns dels avenços de l'última dècada es podien predir fins i tot en l'època de la Comissió MacBride. De fet, la cada cop més gran concentració de mitjans de comunicació, la monopolització dels mercats i la reducció de la diversitat eren algunes de les queixes que la comissió va posar sobre la taula. Però no era gens fàcil preveure l'amplitud i la profunditat del que havia d'arribar; ningú no es podia imaginar tot el que arribaria a produir la tecnologia de la informació. La globalització dels mitjans de comunicació s'ha accelerat i la divisió digital s'ha ampliat en els últims anys.

Les relacions entre els països benestants i els països pobres que va descriure la Comissió MacBride a finals dels anys setanta no sembla que hagin canviat gaire, per bé que la terminologia és relativament nova. Alguns països del Sud continuen sense tenir infraestructures adequades per als mitjans de comunicació moderns, cosa que posa traves al seu desenvolupament i alhora n'impedeix l'accés al sistema internacional de mitjans de comunicació i de notícies. Aquells que poden canviar la situació no sempre estan motivats per fer-ho i aquells que volen canviar la situació no sempre estan en disposició de fer-ho.

Ara que les qüestions relacionades amb la informació internacional i els mitjans de comunicació tornen a acaparar l'atenció, molts han expressat la seva preocupació pel fet que la CMSI hagi acabat adoptant una perspectiva cada cop més tècnica en les qüestions relacionades amb les telecomunicacions i internet. Moltes veus, no tan sols dins de la societat civil, han demanat que en el document definitiu es presti més atenció als mitjans de comunicació i al seu pluralisme, als drets humans i als de comunicació.

Quan s'hagi aprovat el document definitiu de la CMSI l'any 2005, hauran passat vint-i-cinc anys des que la Comissió MacBride va presentar el seu informe a la Unesco. Tot i que els punts de partida i els termes de referència utilitzats avui són força diferents dels anys setanta, el *desenvolupament* continua lligat al projecte de modernització. Avui, però, el procés per trobar solucions a aquests problemes no parteix de les instàncies més altes. La societat contemporània és molt més complexa. Ara estem a l'era de la governança

multilateral del sistema de la comunicació, on hi predomina la interacció entre molts interlocutors diferents, públics i privats, en múltiples àmbits, des del local al global. Al final, però, els objectius de la CMSI i la Comissió MacBride són essencialment els mateixos, i les paraules de Sean MacBride sobre la importància d'un nou ordre de la informació continuen sent vàlides:

[...] el Nou Ordre Mundial de la Informació i de la Comunicació es podria definir amb més exactitud com un procés i no com un conjunt determinat de condicions i pràctiques. Els detalls del procés es modificaran constantment, però els seus objectius seran constants: més justícia, més equitat, més reciprocitat en l'intercanvi d'informació, menys dependència en els fluxos de la comunicació, menys difusió dels missatges des de les altes esferes cap a la població, més independència i identitat cultural, més beneficis per a tota la humanitat. (Many Voices, One World, 1980, p.XVIII)

Bibliografia

CARLSSON, U. "The Rise and Fall of NWICO. From a Vision of International Regulation to a Reality of Multilevel Governance". A: *Nordicom Review*, núm. 2, 2003.

CARLSSON, U. *Frågan om en ny internationell informationsordning; en studie i internationell mediepolitik* ('La qüestió d'un nou ordre mundial de la informació; estudi de la política dels mitjans de comunicació'). Universitat de Goteborg: Departament de Periodisme i Comunicació de Masses, 1998.

Gazette. Número especial sobre la Cimera Mundial sobre la Societat de la Informació, núm. 3-4, 2004.

HAMELINK, C. *Communication in the Eighties: A Reader on the MacBride Report*. Roma: IDOC, 1980.

NORDENSTRENG, K. *Defining the New International Information Order*. A: GERBNER, G.; SIEFERT, M. (ed.). *World Communications*. Nova York/Londres: Longman, 1984.

SERVAES, J. *Communications for Development. One World, Multiple Cultures*. Cresskill, Nova Jersey: Hampton Press, 2002.